

FLAMES QUE GELEN

Si dins virtut
de contenir
no pots tenir,
que t'hi esforces;
car no fa forces
la part carnal
servicial
a la raó.

Jaume Roig

(Llibre de les dones - Segona part
de la lliçó de Salomó).

P R Ò ~~M~~ L E G

Un dia em vingué a Benassal, on jo feia de mestre d'escola, un manuscrit i una lletra signada. La lletra portava entre altres declaracions, aquestes :

" Us envie els personatges d'una història. Féu amb ells la novella que us sembla bé. És clar que jo us els envie perquè pugueu bastir amb ells un llibre del que mai no reclamavé la paternitat. I no ho faré, no perquè no ~~són~~ fóra del meu gust vore imprimada i signada per mi la meua prosa, ans perquè els personatges em són massa coneguts. També ells em coneixen i si saberen que jo sóc autor d'un llibre el voldrien llegir, i s'hi vorien representats i, possiblement, es molestarien en trobar llurs ànimes i pensaments i fins els pecats de la carn llur exposats per mi. I no m'ho perdonarien mai."

"Però si vós agafeu ~~este~~ aquestes animetes i les vestiu amb uns altres noms i les difresseu amb la vostra literatura - que exprofessament he intentat d'imitar - el llibre podrà publicar-se sense responsabilitats ~~ni~~ per a mi, ni per a vós. I us parle de responsabilitats més que morals, materials. Sóc policia. M'interessen aquests veïns meus i en les hores de descans de la meua feina observí - entrenament sense importància - la vida d'aquests personatges."

" No cal dir que tots ells són ben reals. Amb tots ells he pres café, he menjat i he convixcut. Prenia notes de llurs vides i amb elles he bastit el meu manuscrit que des d'avui és vostre. Vostre amb totes les conseqüències."

" Per què us l'envie, a vós ? Perquè sou, d'entre els escriptors valencians que més conec, qui està més lluny de mi. Si fóreu a ciutat no us el donaria, no. Ara comprenc que vós em podríeu escriure quatre coses lletges

sobre aquest manuscrit. Però jo no us respondria ni poc, no molt, ni gens. No em parieu, mai, d'ell. Jo ho en vulló parlar, ja. He escrit tot el que sobre açò podia escriure. Vós aprofiteu allò aprofitable. Talleu, retalleu, esmeneu. ''

El manuscrit que m'envià l'amic és la novel·la que segueix. He retallat, en efecte, alguna cosa; tot el que semblava obra de novell escriptor ha anat fora del llibre. He llevat del manuscrit les consideracions filosòfico-morals que s'hi contenien per trobar-les una mica carrinclones en una obra realista. I també alguna escena massa carregada de malícia sensual així com nombroses expressions desvergonyides.

La done ara al públic perquè el meu amic és mort. Morí en un dels primers dies de la revolució de 1936. Em digueren que el van deixar estés en una carretera, assassinat, per ésser policia. Es tractà d'una venjança? És mort ja el pobre amic. Jo el recordaré per cent motius essent un dels menys importants la seua amor a València. Ell volia que la literatura valenciana triomfara amb totes les fulgors de les lletres. Per això sacrificava el seu nom i volia que fóra jo qui prenguera el seu manuscrit i que amb ell al davant bastira una novel·la.

No cal tant. El que ell escriví és prou. Llegiu, si us plau, l'obre del policia mort. I, hereu literari del seu treball, reclame per a mi, transcriptor i netejador de les seues quartilles, tot el bé i tot el mal de l'herència.

I cal que nosaltres, escriptors, reclamem el bé i el mal de les obres que redactem aprofitant les observacions o les notes d'altri, perquè ja és massa carregós i massa repetit el cas del senyor que en escriure una novel·la si ella no és prou del seu gust - realment per impotència intel·lectual - redacta un pròleg atribuint l'obre a un altre i així es creu lliibert de responsabilitats literàries.

I no. Es pot seguir la facècia de Martorell qui diu que TIRANT LO BLANC és una traducció de l'anglès passada pel portugués a la nostra llengua; i la de Cervantes qui diu que el QUIXOTE és l'obra d'un àrab. No obs-

tant aquestes declaracions ningú no les creu. Però en els temps moderns les atribucions de paternitats literàries es fan sovint per allargassar el llibre amb un capítol més - com es pot suposar en el meu cas - i per tal d'imputar defectes a una persona que, en efecte, no ha existit.

En el present cas es juga net. Jo no sóc l'autor de la novel·la que segueix però en sóc l'arranjador. Jo en sóc, doncs, el responsable puix que el veritable autor vullgué amagar el seu nom i fins i tot...copiar el meu propi estil ! És més. El meu desgraciat amic m'envià el manuscrit sota el títol "Notes per a un llibre desvergonyat" però jo li n'he posat un altre. El crec més moralitzador.

Hi ha flames que arboren. Hi ha flames que glacen. Són les flames de la passió carnal, les que congeleu el cos, les que ressequen l'ànima, les que emboten la intel·ligència.

Els personatges que pul·lulen per aquest llibre estan observats directament. L'autor ha tractat de copsar els pensaments, fins els més íntims. Ha vist íntimes escenes familiars. Ha escoltat converses. Sembla que algú, o bé algunes persones reals de la història, li ha fet confessions.

Jo diria que més que una obra filla d'aquelles estones que tots anomenem "de no saber què fer" és la justificació literària de l'actitud de don Víctor, el metge, davant el cas d'adulteri de la seua esposa. El manuscrit del meu amic mort parla poc del doctor. Fins a les darreries del document el lector no sap res de les reaccions del marit burlat qui, a més a més que sap que és burlat, ho consentix amb un cert plaer. Potser l'inspirador del manuscrit ha volgut quedar una mica fora de la narració. De totes maneres l'escassetat de personatges i la manca de nucli o trama novel·lística ens dona la seguretat que el llibre no és obra d'un escriptor, ni tan sols d'un escriptor novell.

Una altra remarca pejorativa: l'abundor, més encara, la superabundància d'imatgeria que hi contenia. En aquest aspecte la draperia poètica, les ganes de retórcer les frases, disfressava de tal manera la contalla que de vegades no es veia ben bé la història. La poca acció que s'hi tro-

ba encara està enguatada, somorta, per aquella selva literària que si a voltes indica i mostra enginy, dificulta massa sovint la comprensió. Em cal declarar que el manuscrit vingué molt carregat d'imatges i que m'ha calgut segar a tort i a dret aclarint el bosc per tal que hom poguera contemplar el paisatge.

I prou ja.

Som dues, som tres les persones que havem col·laborat en aquest llibre ? No li fa res. Jo tot sol el signe i, repetixo, per a mi demané el bé i el mal de tota mena de crítiques com si realment jo en fóra l'autor. (En veritat l'autor, els autors, són els personatges - ells són els qui fan la novel·la - i jo, ara, no sóc més que un agent de publicitat).

I

Ell, Frederic, és bru, corpulent, ample d'espatles. Podria, si volia, carregar-se el món i portar-lo uns metres més enllà. No va pensar mai en la utilitat de la facècia i deixava perdre les forces en petites forcejades sense interès immediat. És petit electricista, funcionari a una formidable companyia telefònica. Fill de pobres té en/de del treball.

Ella, Maria, és rossa, fina. Filla de petits burgesos té totes les incorreccions d'una suposta educació integral.

Després que jo podia veure tots els racons de la casa, heus ací la primera observació que vaig fer.

Frederic era a la taula del despatx. Vestia palama. A la seua dreta hi havia tres novel·les: Res de nou a l'Oest, Els qui tenien dotze anys i El caballero de la Virgen. A l'esquerra, un tractat d'electricitat, en francès. Entre els llibres i davant mateix del pit hi havia una quartilla; als dits, l'estilogràfica; al cervell, la imatge d'un nu femení.

Dibuixà al paper dues línies convergents sense que baixaren a unir-se al vèrtex obligat. I una vertical, fragment d'una bisectriu decorà l'obertura, clara i tendra, de les ratlles en V. I penjà al més alt de la vertical un fanal en triangle. Per terminar ~~dibuxà~~ dibuixà al voltant la silueta d'una guitarra.

En conjunt era el nu d'una dona plantada de genolls. Mancava, però, el cap. I els braços. I els peus. Dos punts eren els botons de foc de les sines. Sota la figura, d'un blau obscur que anava enfosquint-se, escriví el nom femení Lulú, com si fos la signatura del dibuixant. Alçà el cap per contemplar els cristalls del meu balcó - que era fronterer al balcó d'ells - darrere dels quals jo espiava llurs subjectes. Somriqué en èxtasi. Tres segons més tard plegà el paper, l'esquinsà en diminuts trossos i obrint.

les ventalles de vidre els llança al bres del vent acurrucat al carrer.

Aquell mateix matí vaig conèixer Maria. Heus ací de quina manera.

Les faldes de la persiana estaven arromangades per a què el sol poguera daurar les interioritats de la casa, els ulls del gat caragolat al seient d'una butaca, la palla d'unes cadires i les plomes d'una cadenera en-gabiada. Ella estava al palmito del sol amamentant el fillet. Tenia les cames un poc obertes i estirades; les mitges de seda lluien ~~www~~ a la llua; els genolls eren dues codonyetes madures i perfumades, tan aspres com plenes de cobdícia. El fill, al tou de la falda, palpava el pit ~~pit~~ maternal descobert que decorava la sala con un espill còncau.

Maria, amb el pensament, teixia el llenç de la seua vida futura: tindria dues criades i una cuinera, un auto menat per un xofer ros; per casa, una d'aquelles dels barris antics valencians allà pel carrer dels Cavallers allà per l'església del sant Salvador. Dins el quarto de bany es faria un-ter i perfumar per una fadrineta bruna per tal que el seu cos blanquíssim de marbre tebi poguera lluir la pell finíssima.

I mentre descabdellava somnis el fill se li orinava damunt la falda entre la tebior dels bolquers i la besada del sol. Ella de res no s'adonava, sino de la belletat física del seu cos que tantes vegades havia estat admirat pel seu marit.

Maria restava extàtica fitant ~~la~~ la impalpable figura de l'adolescent llunyà.

...

Vaig comprendre que el matrimoni practicava una vida ben distinta de la que niava als cors respectius. Casats eren i els sostenia la passió i no el sentiment; el sensualisme i no l'amor. Talment com tantes ~~parelles~~ parelles que, ben enganxades pels braços, unixen els cossos mentre les ànimes llurs van divergint els mutuels interessos en esteles de gaudis no satisfets.

Per a Maria el casament havia d'haver estat les noces : una festa

perllongada a través del temps. Fina batista la roba interior, fina seda el vestit de viatge. Taula parada i somris. Llit de tova llana i abraçades interminables. Però vingué el fill a sembrar seny al cervell mal preparat per a la vida; i plantada la realitat al lloc de la il·lusió va restar inse-
siada la seua imaginació.

Per a Frederic el casament havia d'haver estat una unió intermitent i sense motius de sacrifici. Casar-se no és ben bé tindre una dona. No és el matrimoni una aventura, per tant, no és l'esposa l'aventurera que hom pot deixar i prendre segons l'albir de l'espós. Sobre tot si hi ha fills car el motiu de la nostra existència no és altre que el de la reproducció i per a aconseguir-la hom ha de fer jugar tots els resorts de l'instint i els de la intel·ligència. Per a reproduir-nos vivim, així com per a l'obten-
ció de fills ponen ous les gallines i no per a regalar la vida, l'economia alimentària, de les persones.

Passaven els anys mesos i els novensans esgotaven la vida llur en ma-
gnes nysqueries d'instint. L'embaràs no els féu nàixer una punta de raó, ni la mínima necessària per a fer passadora la relació matrimonial. I allí on la terra haguera pogut donar el brot de l'amor amb les gràcies de les flors perfumades, donà la disparitat de dues imaginacions sensuels, divorci-
ades sense esment, incapacitades per a recrear un niu, encara que tardà, amb calor de músculs.

I així Frederic podia dibuixar dones nues ~~extranyes~~ de silu-
etes extranyes a la de Maria, i així aquesta podia provocar voluntàriament escenes amoroses no familiars.

En aquella casa sobrava el fill com era sobrana tota la vida espiri-
tual que depenia de marit i muller

El fill :

Pesta del fill ! No li havien dit sempre - els pares, les senyores
amigues - que els fills hom els comprava ? Per què tots els qui més l'esti-
maven l'havien enganyat tan descaradament ? Volia ella tindre cap fill ?
L'havia encomanat ella, el fill ? I no obstant el fill vingué quan podia

afirmar que realment aquest món era digne d'ésser viuçut.

Espiritualment era divorciada del marit.

II

Quan Frederic, després de l'oficina de la vesprada retornava a casa, portava en les capces del cervell el banderí tremolós d'un monòleg interior que havia anat capdellant mentre treballava. Li fugien els estres de les mans quan per les finestres de la memòria guaitava la claror d'un record. Havia reproduït, cameramen de la seua pròpia vida, el film sensualista que, com en el cinema sentimental, terminava amb una vulgaríssima benedicció de matrimoni.

En ésser a casa tallà el celuloide de les recordacions per fer un documental. + en la sala del seu escriptori, apagats els llums de la casa, tot ell dins la projecció, un dels retalls i " dinamisme espiritual només - es posà a rodar la seua existència. Els carrets de la pel·lícula cerebral passaven per la llanterna màgica dels ulls fent-lo esborronar de vergonya unes vegades, d'un goig intens i material, altres.

Heus ací una selecció de records:

Als deu anys. + La tia del poble - en veritat, la cunyada d'una tia - ha vingut a les escales i m'ha despertat a crits. No m'ha deixat vestir. Tenia molta pressa que jo anara a la seua vora. Hi vaig tot corrents travessant la matinada fresca perquè em figure que al seu costat gaudiré d'uns llençols tebis. Ella m'esperava. Res no puc analitzar sinó que és una fantasma dins una vesta blanca. El meu esglai és ben gran quan es posa malalta, de sobte, i em diu que els xiquets de les ciutats saben més coses que no els fadrins dels pobles. És mentida car aleshores tota la meua saviduria es caragolava en les quatre regles aritmètiques. Calia cridar el metge. Ell sí que la posaria bona amb una medicació. Primer li donaria

un purgant que li tallaria la febra; després li punxaria el braç...

Però la tia a poc a poc es posa millor i sóc jo ara qui té malestar. I calor. La gola seca i el cor tremolós. Em sent poc bé. La tia em diu que em portarà al llit llesques amb mel. I m'abraça fortament...

M'adone pensant en les gerretes de la confitura i un benestar plaent, tebi, gustós, m'inunda l'ànima... quan desperte, la tia ronca boca en l'aire.

Aquest el retrat de la meua tia, vestida: alta, escardalenca, bruna, ulls negres. Per sota les faldilles hom pot adonar-se que té les cames tortes. Té el nas estirat, els ulls preçons, els llavis prims i premuts. Una mà, l'esquerra, posada a la cintura; la dreta, dins la butxaca del davantal, sembla pessigar la cuixa.

Es féu aquesta foto i me l'entregà en memòria de l'estiu que vaig passar al seu costat, al poble, quan jo era la preocupació de la família per tant com creixia. S'havia parlat de tuberculosi. Ara, cada vegada que sent dir eixa paraula astoradora no puc estar-me de pensar quan bruts tonié els meus genolls aquella dona muntanyenca que es deia tia meua, que morí fadrina i que tant m'estimà durant tot un estiu.

Als dinou anys. - Sóc ben afaitat. El mestre ha marxat, una vegada més, a les habitacions interiors de l'escola per saludar la seua esposa. Són casats de poc i aquestes escapatories les fa dues vegades al dia. A mig matí i a mitja vesprada. Torna al saló escolar roig com un tomatot. Sempre en obrir la porta, em fa l'ullet i somriu. Després fa cantar als alumnes la taula de multiplicar mentre ell termina de respirar fort.

Jo sóc ací per repassar les matemàtiques amb ell. I, per torna, el mestre amic de la meua família em fa donar lliçó de lectura als més petits.

Hi ha un infant de cabellera rossa que és un cretí. No comprén res. Es cria massa alt, potser. Pense que hauria d'anar a estiuejar a un poblet de la muntanya on trobare una tia llunyana que cada nit tinguera cobriments de cor.

Avui que estic ben efaitat ha vingut la mamè d'aquest cretí. Com que el mestre és a dins amb la seua esnosa he de fer d'ajudat. Dic a la

11.
mare que el seu fill és curt de gambals. La mamà es posa trista i vol que m'interesse força pel seu fill del cor. M'ha agafat una mà i estrenyent-me-la em diu que si el xiquet aprén de llegir m'ha de fer un magnífic regal.

Jo em refiè el bigotet.

Ella em conta que és vídua, que no té un home que s'interesse pel seu fill, que ja comprén que el menut és dur de mollera però que confia amb mi. Ens acomiadem i jo li dic que ella ha d'ajudar-me i que ja li faré una visita per parlar llargament sobre la instrucció del meu deixeble i puntualitzar alguna altra cosa referent a l'educació del seu Rafelet.

Però no m'ofereix la casa per tal que jo la pugui visitar.

~~Antònia~~

A les sis, en eixir de l'escola i de la lliçó particular en què el professor m'ha explicat com es condonaven els nombres trencats he trobat al carrer la mamà de Rafelet. Una hora que m'esperava allí, a la cantonada. Som en febrer i està fosc. Guillem de Castro amunt ens quedem solitaris sota l'ombra espesa de santa Llúcia. L'agafe del braç. Ella riu i de sobte em nomena professor particular del seu fill. Aniré cada dia a sa casa per donar dues hores de lliçó.

Cada dia, després de la lliçó a Rafelet la senyora Antònia i jo ens quedem sols al menjador. Em fa prendre unes pastetes i una copeta. És una altra horeta de conversa. És també l'única paga que em dona. Però no dec enfolgar-me. Baixa, grassa i rodona, és una sentimental que embafa. Com que la vídua no m'agrada i el fill no avança en l'aprenentatge literal, abandone les lliçons de la senyora ~~Antònia~~ ^{Antònia}. Ai, quin disgust! Ai, quins plors. Em digue que s'havia enamorat de mi i que pensava fer-me de la família.

Als vint-i-cinc anys.— El tramvia que ens porta a la platja va rebotit de gent. Davant meu, també dreta, va una jove. Anem molt premuts però no es queixa ningú de l'aplegament humà. Els meus narius van plens del perfum d'aquesta jove que es recolza en el meu cos i que em somriu. Li prenc el braç i ella m'agafa els dits de la mà i juga amb ells com a distreta. Aleshores comença el meu festeig amb Maria, la qui ara és la meua esposa. Fón un doble enamorament per etapes, sempre dalt d'aquest mateix

tramvia que ens portava al Cabanyal. La segona etapa fón a l'alçada del cor i després ja no en calgué fer-li cap altra mena de declaració d'amor.

Joventut espléndida, la de maria. Coincidíem en caràcters i en il·lusions. Ens confessàrem el deliri d'aconseguir tots els nostres somnis. Cada conversa nostra era farcida de contalles de somnis que no havíem tingut. El seu cos, d'una perfecció formal quasi bé hel·lènica, va nugar la meua paraula de casament a les seues paraules d'amor. Era impossible la nostra infelicitat. Viuríem els ~~w~~ dos per a regalar-nos mútuament.

Del matí del dia de noces arranca el goig i el dol de la nostra unió. Ens vingué el fill a posar el banderí dels plors a la nostra casa. I encara s'entesten a dir els nostres familiars que això és la felicitat ! Jo haguera volgut que el fill vinguera als meus quaranta anys i no als vint-i-sis. Ella no esperava el fill fins que poguera anar a comprar-lo a una fira i no als disset anys quan era de creure que tot un misteriós món de fades feia eclosió als seus braços.

Als trenta anys.-Aquest és el més bell cabaret del món i aquesta és la donade major regal que ha naixcut. Lulú de nom, brasa de foc en els fets. Rossa de pel.

He descobert en ella el resum de les característiques de totes les dones que més m'han colpit. Aquella pell bruna de la tia muntanyenca, aquella manyagueria turbulenta, complicada de la senyora Antònia i aquella fúria imaginativa de l'esposa, tot en una peça.

Té l'edat escapatòria de la tia, va plena de savieses mundanes i de caragolaments instintius per retindre un plaer que ja sent escàpol, té la meditada paciència de la senyora Antònia - curulla de mals pensaments, ~~una~~ carregada de diables que porten als muscles els sacs de les pessigolles luxurioses -, té el ritme corporal de maria. Té tots els pecats inconfessats de la tia, tota la corrupció mental de la senyora Antònia i tota la por als fills de la meua dona.

Lulú: saturació de les vanitats que fan cara d'amor. Ulls negres, boca roja, ametles torrades als pits...

...

Frederic apagà la llanterna de la memòria, a ulls clucs i a les palpenes, com si apartara esculls invisibles, es dirigí a l'habitació de la muller.

Jo no havia gaudit tant dels inflats baixos sentiments inquisidors fins aleshores. Ignorat dels veïns prou que jo tenia obert el cor d'aquella casa a les nines dels meus ulls. Vaig veure com s'aplegava el marit a les vores de l'esposa posada al llit boca en l'aire, cames crues, braços llargs en arc d'ala, ficada dins la subtil nuvolada del camisó i navegant sota les onades amples de la coberta de l'habitació ^{untada} ~~mada~~ de mel.

Descobrir un nou món o bé una ànima ha d'ésser cosa suficientment important. Si és un misteri el que hom té ~~al~~ a l'abast per descobrir, la importància augmenta i el goig pel descobriment pot arribar a fer nàixer malaltisses impietats voligudes. L'instint policíac que ascendeix a virtut recompensable no és altra cosa sinó una passió o una vocació d'ínfima categoria. Car el veritable policia quan té misteris a descobrir culpables a ensarronar o delictius a perseguir, esguarda tothom que hi ha prop seu, escrutador, en espera que salte la musa inspiradora des del cervell inquiet a les mans detentadores. Si és fi de nas i no troba rastre de falles a la legalitat resta decebut d'ell mateix...

I jo sentia aqueix celer policíac, l'autèntic. No em calia inventar res. Solament observar i anotar. La meua feina, per primera vegada en la vida, em donava fàstic per les concomitàncies que trobava amb l'específicament policíaca. Car ací estava Frederic davant meu, llevant-se la roba per tal de jaure al costat de la dona.

Frederic no volia despertar l'esposa i ja ficat dins el malva del paio es tombà al llit sense fer-lo grinyolar.

...

Jo, guaita, no vaig poder resistir aquella punta de tragèdia i busquí amb ànsia d'acontentaments espirituals ~~W~~ el fill, l'àngel únic de la casa.

Frederiquet era dins el bres de vímet blanc, amb el biberó a la boca. La carn rossa, inflada per la tendror de la llet, embolcallada en la roba calentona, respirava l'aire perfumat i tebi del dormitori. Els llavis s'estiraven en l'arc d'un somriure i les mans jugaven amb un impalpable globus de paper.

Despertà. Els braços buscaven les mamelles maternals i trobaren el vidre guixut del barralet. Fèu un ploriqueig de cegalleta naixuda de poc i tot xuplant s'adormí de nou dins el respir cansat i insatisfet de la mare i el rosegall paternal que omplia l'habitació d'unes harmòniques ~~W~~ sonoritats desguitarrades.

Al carrer, enguatat de silenci, la llum fofa d'unes espiades bombetes elèctriques posava redolins de claror al paviment obscur i ~~com~~^m.

III

La vida espiritual presenta mil problemes, corol·laris del gran problema de la vida vegetativa que és l'amor - amb minúscula, que és el concupiscent. Aquest principal problema és comunal a tota la gent i cadascú troba una sol·lució, sovint tardana. Hi ha qui la provoca, la sol·lució, i hi ha qui la deixa vindre pel camí del temps sense esperar-la i sense evitar-la. Cadascú, també, té no una, sino infinites sol·lucions com un singular algebraisme totalment literal.

Si l'individu ja porta en si el seu problema i els polierol·laris lògics, en unir-se dos individus en matrimoni es dupliquen les incògnites i encara se ~~z~~ situen uns nous problemes dins el ~~z~~ radi de l'horitzó en què la vida es desenvolupa.

Mètodes matemàtics ? Ni un. Hi ha, però, tota una llista de tòpics

aconsellats per l'experiència dels familiars i la dels amics. Formen coma uns manaments, entre religiosos i civils, que tots els escolten i pocs els practiquen. Car l'amor - aquest producte de l'alquímia endocrina que sosté la humanitat - és d'una mena de subtileza que no es deixa graduar. ¿Qui reduiria a formes numèriques l'incomensurable? Però hi ha problema i, així, ^{no hi ha} solucions.

El gran cavillador és el temps. Millor diríem que les equis dels nostres problemes, les incògnites de la nostra vida, ens les presenta el temps amb safata a l'hora justa de poder-les ficar en la nostra bolaca.

La gent acceptaria amb paciència que el fil es descabdellara tot sol si al cap del cabdell vinguera amb el nuc de la troca una rialleta i una felicitat. Sovint han trobat que l'ànima del cabdell és un bocí de fel, o bé una bala, o bé un capellanet amb els olis de les uncions extremes. I així, per aquesta experiència, hom es creu obligat a fer rodar el carret de fil de la vida per a apoderar-se de l'ànima de fusta i fense amb ella unes rodes de patí que el puguen portar al bàlsam que guarix les nafres de l'amor.

Aquest és el mètode que va seguir Frederic.

...

Un matí el seu fill es despertà amb una alta febra enganxada als polsos. Ni els ulls podia obrir. Resseca la boca que no admitia la llet esterelitzada no hi hagué més remei que baixar a l'entrepís de la finca i avisar el doctor que hi vivia.

I pujà el doctor veí. La malaltia de l'infant era greu. Podia morir d'un moment a l'altre. Ixqué Frederic a per medicaments, posà un avís a l'oficina i retornà a casa amb el cap cot i pesat, ple de mais pensaments i amb ales als peus.

Mai no havia cregut que estimara el fill d'aquella tràgica manera. Ai, si el volia! Si moria el fillet soterrarien un troç ben preciós de

la seua vida. No se li acodia ara, com altres vegades, que si no tinguera el fill no el nugaria res a l'esposa i que podria fruir amb Lulú tot l'alcohol d'unes relacions deshonestes. Hom sostenia el matrimoni pel fill i quan ni havia possibilitats de vore trencada la lligassa ~~perquè~~ trencava peruc, tal vegada perquè no veia la llum que poguera acompanyar-lo en hores posteriors. ¿O era que no s'adonà de la paternitat fins aleshores?

Ell tremolava ansiant que el fill guarira. En arribar a casa trobà un consol: la senyora del metge que havia pujat, segons el costum del correcte veïnatge, a oferir-se i fer-los companyia.

Si fón agraïda la ~~converses~~ presència més ho era la conversa que feia la senyora del doctor. Entre paraules de consol i d'ànim descapdellava la història de la seua vida. A darrera hora del matí havia ja ben obert el seu cor, havia abocat damunt del jove matrimoni tota la simpatia amb que carregava la seua espatlla llissa i ben feta, havia besat quatre vegades la Maria i recolzat el seu braç cru, llarg i bru, al muscle de Frederic sense que ningú dels tres poguera fer ni una mica de males idees. Era una senyorassa repleta de sang i de bondats. Movia els braços ràpidament per acotar les paraules i, amb gest teatral, sospirava quan els dits de les seues mans s'entrepassaven damunt el ventre un xic gros posant els ulls en blanc.

- Ai, Senyor ! - deia -. I qui tinguera un fill com aquest angelet vostre per poder patir per ell ! Una dona no sap ser dona fins que no té un fill, sang de la seua sang. Un fill, que una mare el porta al braç com una bandera de combat. Per ell, una mare dóna la vida. Si els xiquets no tingueren els ossos tendres les mares els hi trencarien a abraçades. Els colors de les galtes els hi creixen a força de besades. Besar un fill és besar-se una mateixa. El voler dels fills - ai! - és el voler que nosaltres mateixes ens tenim. Però com ens en donem vergonya de manifestar-ho esperem que vinguen els fills al món per poder-nos estimar en ells. Un fill nostre és un tros de la nostra persona i per a ell desitgem la personalitat que nosaltres no havem aconseguit, la que potser mai no aconseguirem.

- Potser això no és més que l'egoisme paternal - observava aleshores Frederic volent desentendre's de l'abandó amorós en què havia tingut el seu ~~fill~~ nen.

- No mai és egoisme - retrucava la doctora.- L'egoista és aquell que no troba gustós que diguen bonic el seu fill. Voldria que la paraula anara directament a la mare, per exemple. Si diuen talentós un fill i el pare es rebella l'egoista és el pare, ^ggelós del talent del seu fill. El pare que fuix amb les belles qualitats del fill no fa més que tocar amb peus i mans la personalitat pròpia encarnada i desenvolupada en el seu fill. Nosaltres som el present i els fills el nostre pervindre, així com els nostres pares no són altra cosa sinó el nostre passat... Una bojada és dir el que he dit perquè això ja ho sap tot el món. Però és necessari dir-la i encara repetir-la per a adonar-nos que els fills són nosaltres marci-xos una mica transformats, com el demà és un avui amb una cara nova.

- Estimareu molt més els vostres fills que no nosaltres els nostres, amb eixes idees que teniu - digué Maria mirant amb un tendre reüll el seu fillet malalt.

- Ai, senyora, jo ! No en tinc, de fills ! - respongué donya Carme.

- Vos se s'han mort ? - interrogà Frederic veient com maduraven als ulls un parell de llagrimetes.

- No, no.- Baixà l'esguard avergonyida i digué baixet: - No he estat ~~mal~~ embarassada.

quin fred s'escampà per l'habitació en dir les tals paraules. Tots hagueren de fer, instintivament, exercici per reaccionar l'ànima. Maria s'abocà al bres curant del fill. Frederic es posà a fumar i a passejar. Donya Carme guaità als vidres del balcó, nerviosa; creuà els braços i es premé un pit amb ràbia.

Jo la contemplava des del meu setial inquisidor i llegia al seu front aquesta idea que li taladrava el cervell:

- ¿Per què m'ha donat Déu aquesta sina tan llúida si mai no ha d'amamantar ?

Aquesta trista ruptura de d'amargues converses es repetia sovint. La malaltia de Frederiquet s'allargà tota una setmana. Al nové dia una meningitis triomfava sobre la vida de l'infant. I morí i trencà tots els dipòsits de les llàgrimes dels pares.

Jo havia vist pujar la Mort des del carrer al balcó arrapant-se a la paret com un hàbil gripador. A la mà portava un bastó florit amb un cartelllet on es llegia el somriís d'un mot en tinta blava: Llibertat. En cada aresta de la façana seia una estona i mirava els qui passaven pel carrer. Ningú no el veia sinó jo, i els vianants seguien els ^{curs} ~~seus~~ de la voravia sense ciclar la flaire que es despenjava de les flors de la vara mortuòria. Era una Mort tota nova. No era aquella horrible de la vesta blanca, de crani a l'aire i d'esquelet dringant ossos amb sordina sota la túnica. Era una altra Mort: coronada de taps de xampany, cara mequillada, boca de flor de trébol. Sota el vestit - una bata japonesa florida per disimular les taques de pus i del mercuri - hom endivinava una carn abonyegada de luxúria...

Entrà a la casa a través dels cristall com un raig de lluna. Penjà el cartellet liberatori a les espatlles del pare. Entregà la vara de flors a Maria i s'endugué l'animeta del fill sota el braç com si portara un roll de paper segellat des d'un despatx d'advocacia a la presidència d'un tribunal de menors.

IV

Des de la mort del nen la família del doctor i la de Frederic intimaren de la manera que més podria divertir^{me} ~~no~~. Es visitaven sovint i llargament durant les hores de la vesprada i de la nit. Frederic, amb la plena satisfacció de la seua dona, deixava les seues relacions de café i de cabaret. Ni amics, ni amigues. Semblava que la mort del fill restava concupiscències al matrimoni i omplia els cors de dolor. Començaven a palpar la

vida i a deixar-se en ella, més que tires de pell, trossos de cor. Cada dia somniaven menys desperts. El record del fill omplia més llurs fons inconscients. Ella arribà a veure en somnis les mans rosses i clares del fill bellugant-se per l'aire com dues papallones de cinc ales. Un altre dia somnià un ull obert del seu fill.

Totes aquestes menudències, i encara altres, les comunicava a donya Carne qui es complavia en oir els disbarats d'una mare que vivia amb els records de l'ésser desaparegut. Sovint feien tertúlia els dos matrimonis. Llegien els diaris de la nit els homes i elles feien treballs de costura. Comentaven les notícies més alarmadores. Seguien etapa per etapa els vols més agosarats de l'aviació universal. Tingueren, és clar, les paraules més egres per al cinema del país. Ja dins la hivernada els homes portaven llibres per a llegir. Les dones, sobretot Maria, llegien novel·les folletibescues. Donya Carne es proporcionà, després, unes traduccions nordamericanes que feien la delícia de les vetllades.

En esclatar la primavera apuntà, amb les teles clares, un pomell de reserves mentals. Poques nits es reunien, ja. Maria asseguraria haver somniat que donya Carne allargava la mà a Frederic i que aquest tractava inútilment de mossegar-li el palmell. La doctora, invadida de pessigolles, li premiava la festa amb unes besades indecoroses. Però era un somni i res no podia insinuar en so de protesta. Vullgué oblidar, i no pogué, aquests mals pensaments que arribaven a fer-li pesat el cap. Quan es trobava davant de la doctora en una d'aquelles llargues vetllades a les que els homes ja no acodiaven volia confessar la seua defecció amical, la seua gelosia, però els mots no podien florir als llavis.

- Esteu molt pagada de la vostra estatura, donya Carne ? - digué una tarde que estaven totes soles cosint.

- Molt pagada, no. Per què ho dieu, Maria ?

- Per no res.

Més que callar, emmudí. Però el cervell confegia una conversa aspra. Pel cel passaven uns clars borrallons de llana que la doctora contemplava

de tant en tant. Pensava coses ben llunyanes de la feina que feia. Per dir alguna cosa, digué:

- Sou feliç, Maria ?

- Sí;- però el monosíl·lab anava guarnit de dubtes.

- Sense el fill ?

Maria no sabia com respondre la veritat. Vullgué dir ^{allò} ~~això~~ que pensava i va parlar així:

- Crec que si no m'haguera casat seria feliç de tot.

- Per què ? - inquirí astorada la doctora.

- No, no és això el que volia dir - rectificà.- No volia dir això.

- I bé; què volíeu dir, Maria ?

- No ho sé. Perdoneu-me. Jo mai no he tingut l'enteniment de les persones majors.

- Els homes diuen que les dones no en tenim, d'enteniment, mai. Jo crec que no es casen per l'enteniment que poguem tindre, sinó per unes altres coses.

- Quines altres coses ? - preguntà Maria.

- Pels nostres cossos.

- Pels nostres cossos ? Què vol dir això ?

- Per disfrutar-nos - digué en veu baixeta donya Carme.

- Bah ! També nosaltres ens casen per això - afirmava Maria.

Tornaren les agulles a foradar les teles. I els ulls, a vore passar pels aires les núvoles clares. Maria reprengué:

- Al menys jo sí que em vaig casar per això.

I es feu tota vermella.

- I vós, no ? - digué per refer-se.

Donya Carme la mirà fit a fit. Li era extrany que aquella criatura ^{ma} fit i delicada tinguera un esperit tan demoníac. Disfrutar de l'home ! Era una xiqueta encara i manifestava viure carregada d'intencions inconfessables. Disfrutar de l'home i ni tenia sang suficient per omplir-se'n totes les venes. De les dues dones qui semblava ésser brasa de foc era donya Carme

carregada de carns, ulls negres i grossos, ampla de boca, llavis carnosos...
 Disfrutar de l'home ! Si ella vullguera parlar, quins m6ns descobriria !

- I v6s, no v- reprengué Maria per segona vegada.

- Qui sap, Maria. Jo no he cregut mai que el meu V6ctor em poguera fer feliç com v6s enteneu la felicitat. Ell es dedica a l'estudi. Però s6c, ara, feliç.

- I abans no ?

- No.

- Per què ?

- Qui sabria dir-ho ? - sospirà la doctora. ~~En~~ tota la vesprada ja no tornaren a comunicar-se coses.

Frederic tornava a fer-se escàpol. Algun dia feia escapades nocturnes fins més allà de les quatre de la matinada, tot just ^{quan el} ~~quan~~ dia comença a afillar en la punta de l'acer de l'alba les espases de foc del sol primaveral. Entrava al llit i, amb ell, un aire perfumat. Ara tenia els llavis salats. L'esposa asseguraria que passava les nits a la platja, de cara al vent de la mar, entre donotes de la vida, plats d'anxoves i gots de cervesa... Li protestà, li plorà, el maleí... I aprenqué a estimar-lo una mica. Ni fill, ni marit ! - pensava. Tota sola era com una lluna pel cel de la vida.

Els seus començaments d'angúnia els referí a l'amiga. Donya Carme que se l'escoltava mossegant-se la punta de la llengua, no sabia si per no riure o per assegurar-se el silenci. No la consolà mai, no ajudà mai a maleir l'home esgarriat.

† Maria assajava raciocinis i tractava de colgar un dolor que cremava i tallava el cor, de dormir amb un ull obert i una orella destapada per escoltar els sorolls del carrer, les passes per l'escala. Tot allò que es bellugava, que esclafia, que grinyolava, feia trencar els cabdells dels seus nervis. Naturalment, havia d'emmalaltir. I don V6ctor, el metge, hagué de tractar-la - què us diré ? - un histerisme agudíssim.

Beneita malaltia ! Mai no s'havia preocupat tant de ninguna malalta com d'aquella criatura pastada amb les sangs del diable. Començà l'estudi

psicològic. Quina dona ! Res no amagava a les enquestes inquisitorials . Sense cap mena de rubor declarava els seus desenfrenaments. O bé era un àngel, ~~co~~ és, un ésser que no coneix el mal i per tant no se'n pot lliurar o bé posseïa aquella desvergonya pròpia dels folls atacats d'un sensualisme exacerbat.

La gelosia de Maria avançava a grans gambades. I declarà a don Víctor, clar i ras, que Frederic i donya Carme, s'entenièn, que les relacions que man- tenien no eren les normals entre amics, w ans bé eren plenes d'un amor que ni ella havia de consentir, ni ell hauria de permetre.

Don Víctor veié com Maria s'anava revestint els set vels de la follia i amb un somriís de compassió féu saber a Frederic que era inútil tot trac- tament mèdic que no fóra obra d'un especialista. Ell havia terminat i úni- cament un psícopata podia dir, i no per vies d'afeccionat, sinó d'estudis profundes, quin camí de guariment calia seguir.

Però Frederic no vullgué ben bé creu-^{re-}se'l. La seua dona no manifesta- va anormalitat ninguna. La gelosia era en ella tan antiga com la mútua co- neixença. Des que morí el fill traslluïa més. Era, segurament, - pensava - que l'amor que abans dedicava al fill ara el posava a l'espós.

I d'aquesta manera w ambdós matrimonis restaren un poc isolats cadas- cú dintre la pròpia gàbia que jo esguardava amatent en espera d'altres no- ves manifestacions dignes d'ésser narrades.

...

Frederic sabia dissimular, però, la seua nova passió. La seua muller bé que portava la gelosia a fitar-li les nines dels ulls per ~~w~~ si hi tro- bava la imatge d'alguna dona que no fos ella; i a olorar-li la roba per si algun perfum li era desconegut. Tot en va. Frederic, hàbil en l'engany, teni- a un posat d'indiferències, unes maneres totes abandonades. I el cor li cremava, tal una flama encesa enmig del bosc, vincladissa a tots els vents.

Feia una vida ordenada. Per res no es temia una desviació familiar.

No obstant tots els pensaments anaven plens de donya Carne. L'havia vista al balcó quan sota el sol de les dues venia ell del despatx. Ella tenia les brases de foc dels ulls clavades en l'esguard d'ell. Podia creure que li somreien. Un altre dia, ja a boqueta de nit, la veié eixir al carrer. En girar la cantonada tombà el cap per mirar-lo; ell s'estava al balcó amb un volum a les mans simulant una lectura en l'hora frescal d'un maig d'atmosfera carregada de perfums hortolans.

Frederic no dubtava ja que donya Carne freturava comunicant-li alguna cosa que depassava les banalitats, les mostres d'educació i sociabilitat mínimes que pogueren haver entre uns veïns que abans s'hagueren tractat quasi bé com a individus de la mateixa família.

Naturalment que el refredar-se les amistats era per causa de la Maria cada vegada més grega, més aspra, més malalta -justament dit.--Ell havia estat sempre correcte amb donya Carne i don Víctor el distingia amb salutacions afectuoses. Era ella, rònegament ella, la seua Maria, qui s'entretenia a injuriar el matrimoni amic.

Aquella situació no podia perllongar-se massa i a Frederic tocava posar ~~la~~ fi. El doctor, digne, no podia comportar-se millor amb ells. Donya Carne, a judici de Frederic, donava peu als atreviments. I s'atreví.

Fón un diumenge. Un dia bla i corprenedor. Un matí saturat de blau i de llum, un d'eixos dies en els que els vols dels coloms és un joc de ganivetes que tallen l'aire sense ferir-lo. Tocà el timbre de la casa del metge.

El feren passar al saló. Frederic tenia les ales en tremolor. Passats uns minuts es tranquilitzà. Prou que va ajudar-lo els tons clars de l'habitació i el pom de clavells roigs que en un vas de Praga eren un glop de sang sobre una esponja. I els mobles de línies rectes emmelades per la tapisseria. I aquella fotografia de donya Carne als vinti-cinc anys interpretada per Novella i que sobre la tauleta, fina i alada, enmig del salonet replegava les dimensions en un acord de distribució d'espais i volums. Últimament s'adonà de la màquina de fer música ^{que en} ~~que~~ un angle re-

collia el silenci casolà del matí.

Don Víctor i donya Carme el reberen amb un cistell d'afectuosos salutations. Amabilíssims, ni li deixaren fer compliments i quan manifestà el motiu de la visita ni el deixaren explicar-se ampliament.

- Frederic - va dir don Víctor amb to seré, una mica entonat, una mica humil per no ferir susceptibilitats.- Amic Frederic; bé podeu comprendre que un metge està avesat als malalts. La vostra esposa és una neurastènica; quasi bé patix una folia que vós haveu de resistir perquè com a marit en teniu l'obligació. Nosaltres, no; jo, al menys. Vós sou un cavaller. Us pregue accepteu aquestes mans d'amic però amb una condició: que no se'n parles més, d'aquest assumpte. Jo tinc la meua senyora per molt honorable i, encara, he de perdonar les injúries que Maria, la pobra Maria... Perdonem-la !

El metge s'alçava de la butaca allargant les mans a Frederic qui, com no esperava aquestes paraules tan asenyades, se sentí tremolar la veu en la gola i desfollar-se la rosa del cor en agraïments insospitats.

- Jo...don Víctor...

I això fón tot el que ~~wwwwwwwww~~ pogué dir.

- Res, amic Frederic. Ni una disculpa. la vostra presència m'ho demostra tot. Sou un cavaller.

I s'abraçaren. Donya Carme feia tot el que podia per presentar-se serena. Somrigué. Plegà les mans amb el seu habitual costum i sospirà.

- Sou un cavaller ! Sou un cavaller ! - repetia el doctor. _i en prova de la meua certitud us deixo amb la meua esposa.

Donya Carme i Frederic es quedaren com a petrificats. Els miraven amb angúnia. Se n'anava ? No li importava que algú dubtara de la fidelitat de la seua muller ? Estava segur que donya Carme no l'havia traït ja mentalment i que podria, amb les ales que li feia créixer, ~~traïr-lo~~ ^{traïr-lo} materialment ? Era un parany per saber si eren certes les fins ara calumnioses paraules de Maria.

- me'n vaig. i per favor, Carme, no faces avorrida l'estància a l'amic. Ixqué de sobte sense per un soroll. La porta se'l tragà; passà a l'ha

bitació immediata com passa una lenta bocanada d'aire per un funeral.

Plantats quedaren amic i amiga, cara a cara, fitant-se els ulls interrogadors, caigudes les mans al llarg de les cames.

- Donya Carme... - digué Frederic insinuant una disculpa que no acabava de dibuixar-se al cervell.

- Seieu, Frederic, seieu - invità ella.- El meu marit us creu incapàs de declarar-me els vostres afectes. N'està seguríssim.

- Però i vós ? Esteu segura, vós, que si jo us tinguera al cor no sabria dir-vos-ho ?

- Calieu, Frederic, per favor.

Li li enviava amb les paraules la llaçada del somriú que li estrenyia la gola. Passaren uns segons de silenci mirant-se a estones, veient la mirada altres per mobles i parets. Frederic no podia parlar. Els mots se li diluïen en la boca, en la mateixa portella dels llavis. Els mastegava nerviós i retornaven al cervell deixant un posat líquid als ulls. Donya Carme somreia, somreia... Tal vegada estava més que meditant, mesurant les gcsadies visuals que havia trobat algunes vegades en aquell home que desaprofitant un moment oportú es feia endarrere sols per un colp teatral del marit que posava en ella una confiança cega, absoluta.

Ell es trobava ridícul, tancat en un mutisme curull de perills. Tenia davant la dona que tantes vegades havia despuliat mentalment carregant-se el cervell de visions carnals, confessant-li uns pensaments recòndits guar-nits de trallades nervioses. Era ell, Frederic, qui havia passat la llinda d'aquella casa ronegament per refer una amistat perduda que podia dur-lo a materialitzar els seus desigs tempestuosos ?

S'aixecà en actituds i mots de comiat. Ella allargà les mans que Frederic detingué amb una tremolor desconcertant. Esclafí a riure la senyora i aquesta riallada, descàrrega elèctrica sobre la voluntat masculina, encengué el dipòsit dels desigs continguts. No; això, no. Riure d'ella, del seu estat d'ànim, no. Per més ridícul i ninot que es trobara no podia deixar passar el moment sense manifestar el seu afecte. Va estrényer la cintura

ra de la dama, atreviment que podia costar-li la felicitat.

- Això és de covards, Frederic. No robeu, mai, res. Tampoc no ens estaria bé, a nosaltres, fer ara, a la nostra edat, una escena de col·legials.

Ella restà consirós. No veia clar si li recomanava prudència, si li instava a fer amdurar les fruites amroses dels llavis o si afilava en la seua passió els ganivets de la ironia.

Passaren uns dies sense vore's. Després, quan tornava de l'oficina, ella s'estava al balcó guaitant l'arribada del veí i el saludava amb el mocador blanc del somrís i amb les flametes vermelles dels ulls.

Vestí teles clares i vaporoses, llargues d'escotadura. Quan s'esqueia que els dos eixien al balcó en les darreres hores de la vesprada per omplir els narius de l'aire verd de l'horta, ell, que vivia al pis de sobre, podia contemplar llargament i amb plena satisfacció la veïna torbadora.

I ja desesperava d'obtindre satisfaccions quan una nit, en retornar a casa en hores altes, aquelles en què és dormida la geometria dels carrers i de les habitacions, veié en pujar les escales en penombra, un llistó de llum vertical, estret i afilat, entre el batent i la ventalla de la porta del pis de donya Carne.

Què volia dir aquell entornament de la porta ? Anava a sortir el metge ? Era un senyal de celestinatge ?

Donya Carne, que espiava, guaità un instant i digué a Frederic unes paraules de súplica.

V

La primera entrevista fón lluny de casa, allà als jardinetes dels Serrans. Era una tarde colorosa de diumenge. La sequetat del riu contrastava amb la ufana vegetació del passeig tranquil, malalt de soletat. Per la vora passaven els tramvies de circumvalació. En un extrem l'esguard topava amb la molle de les gòtiques torres bassones, rosses de sol, de pluja i de vent seculars. En l'altre, per damunt del riu i del pont de sant Josep i de les primeres cases, s'obria l'horta enquatada de calitja i al llunt s'alçava la moradencia murada de les muntanyes.

A Carme i a Frederic els semblava ridícul el jardinet solitari per no confessar que els ridículs eren ells dos. Ja s'havien trobat, pura casualitat, quan es dirigien al lloc de la citació, en la plaça del Temple. Ella, però, poruga de trobar-se sola amb l'home que havia cridat, allargava les passes fugint-li. Ell es trobava acovardit i la seua còrpora d'home gran vacil·lava al pes dels seus mals pensaments.

Passaren els primers jardins animats per sorges i criedes amb infants jugadors. Passaren entre el pont i les torres de Pere Balaguer i van entrar en l'altre passeig que només lluia el lent caminar d'un sacerdot lector d'un llibre d'hores.

S'assegueren a un banc, cara al riu, d'espatles a la ciutat, temerics que els transeunts els pogueren conèixer. I s'admiraven del mutual atreviment. Els dos tenien unes grans àncies de parlar-se, de descantellar la conversa més roja de promences, de practicar una estona llarga l'acidesa de les paraules crues... Ja estaven junts una hora i ni s'havien agafat de les mans, ni s'havien encés les pedres fogueres dels ulls, ni s'havien dit quatre mots amb entusiasme. Eren tan lluny de casa, en uns indrets tan poc co-

neguts, quasi mai novists per ells, que semblava eren transportats a una població veïna però imaginària. Ells havien fet escolar la vida a l'altra banda de la ciutat i aquell lloc, expansió d'un suburbi menestral, els disminuïa l'ànim. Al mateix temps temien ésser descoberts. Carme, pel seu espós; Frederic, per la seua muller d'un gla i llengua afilades, bandejant los el pecat d'un amor no practicat encara, entre els esclafits d'un escàndol horrible de veus i de plors. Van buscar un altre banc més amagat. Al seu darrer es trencava el cristall d'una bassa que rebia un fil d'aigua cantadora. S'anaven asserenant, creientse més segurs a tota mirada indiscreta.

- Per seure en un banc no sé si valia la pena d'haverse'n anat a la fi del món.

Frederic considerà que donya Carme tenia raó. No valia la pena haver fugit dels passeigs del'eixample. I se li acodiren unes altres assenyades consideracions d'ella. Eren persones fetes i no devien comportarse com a col·legials. Aquests jardinetes dels Serrans eren a propòsit per a jovenets. Aquell capellà que anava i venia com una ombra i que desaparegué uns instants, dret, vora la soca d'un eucaliptus enorme, podia fer creure a uns joves enamorats que Déu l'havia posta a l'abast d'ells per benedir~~los~~, si ho demanaven, uns amors calats d'innocència. Quins pensaments els podia fer nàixer la solitud, la veu fina de l'aigua, els ocells, els arbres, el riu i el ~~clergue?~~ ^{clergue?} Una part de la vida llur que potser els remordia. No havien triat el lloc per a dir-se paraules fofes de sentit. El sentiment que els havia aplegat no podia quedar satisfet amb una estreta de mans per amorosida que fóra, ni encara que, quan el sol es despullara de brillantor, es feren unes càlides besades.

- No sé què voldries de mi. Ja fóra molt això. Sé de cert que si em deixara besar de tu no et vories content. Eres un foc que només de lluny es podrà resistir.

Per l'esclatxa dels llavis havia sorut l'amagat pensament femení. Aquesta darrera frase li traïa la prudència tant de temps continguda. No estava enamorada de Frederic, ni esperava estar-ne mai, ni volia ^{tindre} sentir

vers ell ninguna mena de sentiment. L'atreia el desig d'ésser mare i la passió del perill. Quin? El perill d'ésser dominada per un home. ^{se} Sentir-se fallida la voluntat i arrossegada per la passió aliena. Tenia fretura de comprovar si el seu veí, el Frederic que li havia descobert la Maria era l'home que calia témer. El seu espós, bo com una molla de pa, mai no havia descobert ^{el} quellat en les hores d'amor ^{qu} aquell infern que Maria explicava. I se sabia vullguda; se sabia respectada pel doctor com una innocenteta de dotze anys. En comparar donya Carme la seua vida marital amb la de Maria trobà el seu viure ^{en} massa ple de calma i de resignacions. El perill d'unes actuacions ben oposades ^{l'} empenyien a vore's amb Frederic ^{en} lluny de casa. Perill i por.. Començava a patir pel fill que no havia concebut. Si tinguera un fill !

- No sé què vols dir - respongué Frederic -, un home i una dona som que ens hem citat per a dir-nos que ens estimem... i per a estimar-nos... I ara, ni ^{mans} vols posar ^m davant del meu braç, ni vols que les nostres boques ^x uniques ⁿ els sospirs.

Ell parlava i es miraven somrients. Els quatre ulls dialogaven com quatre estrelles que van a posar-se en conjunció. Les dents mostraven un somriú blanc. Frederic anava apoderant-se de la dama.

Fón una muda protesta. Ella s'alçà ràpida i invità Frederic a passejar. De cap a cap del jardí descapdellaren la conversa que es ^{feu} interessant. Ella es va casar als vint-i-vuit anys. Quan conegué el seu espós aquest estudiava medicina. Als pocs mesos de festeig Víctor ^a marxà a l'Argentina des d'on un oncle seu el cridava en sentir-se morir, per traspasar-li una gran fortuna. Ni es morí aleshores ^w l'oncle, ni el deixà retornar a València. Uns anys més tard heretava Víctor la hisenda americana. I transformà les finques i els valors en moneda corrent i marxà a París d'on salvà una ^{part} de la ^{fortuna} fortuna. Tornà a València amb uns milers de duros. Terminà la carrera i es casaren. Ella, perquè l'havia esperat massa temps. Ell, perquè necessitava un port de ^{salv} salvació i de recolliment entre els braços castos d'una dona de la burgesia.

Carme haguera volgut un fill. I quan mostrava a Víctor una punta de tals pensaments ell l'aconsolava dient-li que els fills entrebanquen massa la vida dels pares. Però ella no perdia les esperances puix que el marit portava una vida casta per tal d'acomular energies que dedicava a una possible paternitat. Més; els seus especials estudis mèdics eren dedicats a poder acomplir aquesta illusió de la muller. Carme, per tot açò, no desesperava...

Es feu fosc. Els tramvies passaven clars dellum interior. Els ponts tenien enceses les bombetes i cap a Marxalenes la illuminació pública era de roses en esclat. Havien passejat una hora i ella tenia desfet el cabell del seu viure. Es trobaven cansats dins l'aire frescal que des de la mar pujava pel llit del riu. S'havien agafat per la cintura. Frederic li demanà una besada. Li respongué un sospir i, després, unes paraules de ~~temor~~ temor.

- Havem de retornar a casa. És molt tard, ja.

- Oh, no! Ara comença el dia, el nostre dia-digué apassionadament Frederic. I posant les mans al coll d'ella volgué que els llavis s'ajuntaren en una besada. S'apartà Carme deslliurant-se del pecat, que no esclatà sino després d'una lluita incitant i muda.

...

La segona vegada fón entre les parets claríssimes d'una habitació d'hotel. Donya Carme encara sentia l'emoció de l'escena salvatge dels jardinets dels Serrans. La fredor del banc de pedra li havia tret tot l'encant; d'haver caigut entre els arbres l'escena tindria, als seus ulls, un punt més de barbàrie. Però els ferros de la barana als quals s'hagué d'agafar i els sorolls del tranvia que passava aleshores, res no tenien de campetre. I pensar que a quatre metres de distància hi havia un eucaliptus i l'herba tendra del macís i una geranis encesos que feien una sentor carnal !

L'habitació de l'hotel, quadrada i vestida de grisos, no agradava gens a donya Carme. Estava gitada al llit i la cobertora li tapava fins el ~~coll~~ coll. Frederic, damunt els llençols, tombat cara al cel, fumava un cigarret.

Per entre els recalats de les teles de les vidrieres del balcó hom podia veure els balcons fronterers. Ni es veia el cel, ni les fulles dels arbres del carrer. S'oïa, però, el soroll de la ciutat cabregada de vianants i de clàxons en crit.

- Més que d'una habitació destinada a un fort amor com és el nostre - digué donya Carme - aquestes quatre parets color d'os brillant tenen l'aspecte, que desconec, d'un mausoleu de cementeri. Si vinguérem sovint ací jo voria soterrada a poc a poc la meua il·lusió de viure.

Ell continuava fent fum i somrient a la vida. Acaronava la curta cabellera de l'amant i contemplava abstret les ondulacions de la coberta, ~~amplis~~ amples onades vistes des de sota la mar. El sol s'esbiaixà i féu entrar un raig com una espasa sobre el capçal del llit. L'aire s'omplia de reflexes daurats i del níquel s'escapaven les set fulles dels punyals de Maria Santíssima. Per sota l'encreuament dels raigs novells el desig tornava a fer-se ample, cobert per la tenda de les llums.

- Acosta't - demanà ella fent eixir el cos de sota les aigües albes del llençol de fil.

El sol, quan baixà als coixins, tustà violentament les quatre parpelles dormides.

...

La tercera vegada fón dins la mateixa incasta soletat de la cambra matrimonial de donya Carme. El doctor era al teatre. El celestinatge de la criada féu madurar el pla. I allí s'encengueren totes les bombetes de la il·luminació dels desigs. Ella l'esperà dins un paiama japonés, ar-

borada pels perills, decantada la voluntat a morir sobre el llit entre els matalafs i la pistola marital en vòmit de confits brusents i de detonacions sense fum. Ell entrà a la cambra contenint els salts del cor que tractava d'escapar pels polsos. En obrir donya Carme la creu dels seus braços, el va deturar amb l'esquer de la mirada i amb la veu de les paraules.

- Saps a què has vingut ?

- He vingut a beure el xampany de la teua boca.

S'assegueren i s'agafaren de les mans. Ella s'exaltava.

- Has vingut a trobar la mort.

Es complaïa a fer horrible una escena en què cap detall escenogràfic no podia fer-li un ambient propici. Les teles del dormitori de tons càlids inundaven els ulls de blanors i de focs; el mirall del tocador, rodó com una lluna d'aigües, allargava parets endins l'aire perfumat i rull; era una finestra que donava a la mateixa cambra, era un túnel per on escapava la mel de l'estucat.

- I si entrava ara el meu marit i et clavava les cinc bales del martiri?

Frederic es traqué de darrere de l'orella l'aire dels dubtes freds i se'l posà a les dents com una flor de galania.

- Moriria abraçant-te i mossegant-te el llavis. Fóra una glòria del meu amor caure clavat a les fines fustes del llit. Morir - quin goig ! - entre el lladre del fill que ens ha de nàixer i el lladre de la meua ànima que eres tu.

Se'l mirà, crèdula del verb, i posà al negre dels ulls la lluentor de les satisfaccions internes.

- Res no m'importaria perdre la vida si tu, dona que véns als meus braços conscient del que fas, m'enviaves amb l'esguard la negra vesta mortuòria que uses mentre els teus anhels maternals són insatisfets. Morir jo, i que florira als braços la carn infantil de la teua esperança. Què se me'n dóna morir davant de tu si tu segües vivint per qui ha de nàixer?

Sabia dir-ho. Parlava amb la tremolor de la mentida. I per una suggestió plena de ganes d'agradar sentí, que en veritat, res no li importaria mo

rir aleshores. Ella se'l creia. I desitjava que tornara el marit ara, portador de l'estrela bruna de repetits cops de tos que envia la mort a la carn i fa eixir de cada forat una madeixa de seda sanguínia.

Don Víctor havia marxat al teatre després d'haver-la invitat.

- Per què no vols vindre ? - havia interrogat. Passats uns segons de silenci inquirí novament escorcollant l'ànima de l'esposa.

- Esperes a algú ?

Torbada, o més que torbada, negà. Qui havia de vindre de visita ? Ell escapà escales avall sense fer-li l'adéu de consuetud. I la deixà al marc de la porta, carregada de neguits i sense pròpia determinació. En entrar al dormitori vullgué afirmar en veu alta que el marit li consentia els amors il·legals. I s'haguera trobat ben estimada de l'espós si el veiés retornar gelós i enfurit, disposat a escanyar aquella vida que es deixava anar rampa avall de l'instint maternal sense voler agafar-se a les mates castes de l'amor del marit i de la ciència.

Morir ! També volia morir ella, ara, entre l'amant i l'espós, veient florir en el pit, en la galta, en la cuixa, en l'ull dret i en la gola encadenada per l'or de llei, les cinc ferides de l'assassinat incastigable, de l'acció cruent de l'infraganti.

Els amants passaren un parell d'hores d'angúnia. Era un plaer que donya Carme es proporcionava.

- Ell !! - exclamà de sobte, deslliurant-se dels braços de l'amant.

Es posà dempeus, espantats els ulls, esganxats els dits de les mans, tremoloses les galtes...

- Què és ? - inquirí Frederic, espantat.

- Ell ! He ^{sentit} com procurava obrir la porta. Ell ! Ha tornat del teatre ! Volia entrar... Jo he tancat per dins...

Els amants sentiren la fluixedat dels músculs quan no poden resistir una forta emoció. Dins l'aire carregat de silencis brunzia la moscarda de la soletat. S'esguardaren mútuament i es veieren pàl·lids, mortuoris, fugida la sang al cor que congestionava les entranyes.

S'oi un grinyol llunyà...

- Has sentit ?

- Sí. És el llit de la criada.

- Doncs és la criada qui anava per la casa. Potser ella ha espentat aquesta porta.

- No. Potser és que el meu home ha anat a buscar-la en trobar aquesta porta tancada per dins.

I se li encengueren les galtes de gelosia. Era la seua una protesta muda. I els dubtes se li acavallaven al pensament. La casa restà en silenci i es tornà a oir, clar, el vol de la moscarda que la paor havia fabricat.

Es vestiren ràpidament. Frederic pujà les escales tallant la penombra. Donya Carme, disposada a descòrrer els vels d'una altra felonia anà a l'habitació de la criada.

Sola ! La criada, mig nua, feia la dormida.

- Tu, tu ! Has estat tu qui anava per la casa ?

- Sí; era jo, senyoreta - respongué la fàmula com respondria el nostre Àngel de la Guarda.

Quan donya Carme retornava a la seua habitació don Víctor pujava les escales. Portava als dits un arítmic tamborinar i a la boca la tonada que havia collit en la sala d'espectacles, del tany d'una rumba tota nova.

VI

Maria trobà l'Antoniet, amic de la infància, al tramvia. Ella anava al centre de la ciutat. Ell tornava del seu estudi d'escultor situat a Russafa. Antoniet se la mirava de ple i omplia el cor de records. Quan de temps que no l'havia vista ! Estava una mica més granada, una mica més tèrbola. La ferida de la boca era més oberta i els ulls més misteriosos.

Ella sentí el pes de la mirada de l'Antoniet i esguardà el carrer com si no coneguera l'amic de dies. El tramvia passava aleshores pel carrer.

de Pi i Margall. Una confiteria. Un forn. Un comerç de bisuteria. Passa un vell, braba grisa, que tracta d'encendre un cigarret amb una metxa roja, llarga fins a la cintura. Passa una dona que Antoniet devora amb els seus ulls de color de tabac. Passa un infant xuplant una taronja que té una ferida de carn en la pell roja, esfèrica. Ara passa una joveneta. Va vestida de blau. Anirà al col·legi, segurament. Té la cabellera rossa. I verds els discos dels ulls estampats a l'escleròtica blavosa. Així era ella, la senyoreta Maria, quan anava al col·legi de les monges, quan coneugué l'Antoniet. I aquell Antoniet és ara ací davant i la seua presència li recorda tot el que entre els dos, innocentment havia passat. Tres anys que no s'havien vist. Tres anys que eren - qui ho diria? - com tres mesos, com tres dies, com tres hores...

Ara és l'Antoniet qui recorda els temps passats.

Som al tramvia. Hi ha tres files de seients antre l'Antoniet i Maria. Però els ulls d'ell s'omplin de Maria. S'ha fet grossa. Ella es torba. És impertinent, l'antic amigueta. I imprudent. Si no fóra tan impertinent el saludaria encara que ell, ~~en~~ l'home, té l'obligació de saludar primer. Antoniet segueix amb tenacitat esbrinant-li els encants. Tots els que viatgen en el tramvia han posat la mirada en la faç d'ella. I s'enrojola. El seu cervell ha fabricat un cartellet que diu: " He estat enamorada d'eixe jove que tant me mira ". I tots han llegit el cartellet com si el portara enganxat al pit. Antoniet somriu. Ha llegit el que pensa l'amigueta i es composa la corbata verda guarnida de discos marró. Una corbata plena d'ulls que esguarden Maria. Torna a somriure l'Antoniet. Ella l'ha mirat cara a cara, desafiant-lo, preguntant-li si es mofa.

Ara passa un auto. A dins va una senyora rossa i un cavaller bru. Entre els dos hi ha un gosset de llarga llana blanca. El tramvia es fa petit a l'encreuament de Pi i Margall i Colom. És una barqueta en la mar ciutadana. El pal major no llüix cap banderí però té una mà rodona que corre al llarg del cable elèctric. Fa un viratge aquesta barqueta encristallada. D'ella estant hom veu un café, un teatre, un altre teatre, encara

un altre teatre, un cinema, gent, molta gent, gent amb cos de camisa, gent de l'Horta, de la Plana, de la Ribera valenciana, gent que ompli aquell carrer d'olors de ceba, de tomata madura, d'olor de taronja i de raïm xafigat. Carrer d'espectacles i de bars, de gent desvagada i de sapastres. L'Antoniet, per exemple, és un sapastre. Quan eren bons amics li féu cosquerelles mentre li deia que l'estimava. Sapastre! Després ell va oblidar les promeses i marxà per la ciutat en busca de joves més quallades. Sapastre! Com li ho diria ara si tinguera ocasió. Però no en té, d'ocasió, Maria. Només fa uns anys anaven al cinema i allí, baixet baixet, a cau d'orella, li deia coses no tan aspres com les que ara li diria ella. Sapastre! I que una dona com ella siga tan desgraciada per un home així, i a punt de saltar-li els lla-grimots dels ulls, casada ja, havent soterrat un fill i quasi abandonada pel marit ! Sapastre!!

Antoniet somriu encara, fumant una pipa.

I Maria, d'una revolada, baixa del cotxe. No sap ben bé com ha baixat ni on es troba. Passen afuats uns autos. Uns taxis deturats li barren el pas. Es gira. La mole de l'estació del Nord li tanca el paisatge. No, no és ací on hauria d'haver deixat el tramvia. Tornaria endarrere.

- Com estàs, Maria ?

No sap si li ho pregunten a ella. Tampoc no ho vol saber. Un café. A la terrassa hi ha un estol de tauletes i de clients. Passa com pot entre aquesta gent i uns arbres raquítics.

- No em recorda la meua amiga Maria ?

És una veu d'home, plena. És d'un so de cristall una mica esmerilat per la vida. Però no tremola. És ella, qui tremola. O el seu pensament. Són els records que no la deixen caminar de pressa. Són les fibres musculars les que vibren a la veu càlida, una veu opaca, que interroga.

- No voldria saber res de mi la meua amigueta Maria ?

Es va parar. Era ell ! Si no l'havia conegut ! - mentí.- I com passen els anys! En què s'ocupava? Ja sabia que havia triomfat com a artista.

Fadrí encara ?

Sí; havia triomfat. Fón un marbre la seua escultura premiada. Marxà a l'estranger. Ara ja no voldria separar-se mai més de València. I de les seues antigues amistats, tampoc. Ell no havia oblidat la seua Maria.

- Podria saber jo què penses de mi després d'aquests anys de no haver-nos vist ?

Li respongué adequadament per tal d'afalagar un artista. Estava contenta. Quin dia més clar ! Quina llum daurada i nacre lluïa el cel ! Passejaren. Els peus d'ella calcigaren tendrors ensucrades. Ella no havia vixcut mai una vesprada en la que no era ni casada, ni fadrina. Era una dona jove que passeja per la ciutat. Felicitat de la joventut. Ni fill mort, ni marit esgarriat...

Però com l'Antoniet no obrí el seu cor hagué, a la fi, de contar ella la seua infelicitat matrimonial. Era ja entre les clarors del capvespre. Adolorida per la confessió espià l'amic mirant-li la faç. No se n'havia adonat, encara. L'Antoniet lluïa un bigotet llarg i fi com el de Mefist. Quina careta de Diable tenia. Però es comportà finament. Ni li prengué les mans, ni li féu cap mena de declaració amorosa.

El sol llançava les seues brusentes sagetes contra les núvoles de ponent que s'obrien en ferides de sang. L'aire de la vesprada venia carregat de flor d'acàcia. S'aturaren front a un pati de la Gran Via.

- Mira, ací tinc l'estudi .El vols conèixer ?

No, no; un altre dia. Ui ! i que prop de casa està ! Si la veren entrar ! A més a més ella no tenia prou nervis per a trobar-se amb una model que, a tot estirar, podria ser una corista de teatre...

L'Antoniet no en tenia, de model, ara. Treballava en un monument per a una República sudamericana.

- Entra. Si el bust d'un President amb bigots et sembla pecaminós no serà meua la culpa.

Figueren. I Maria conegué el taller de l'Antoniet. I des d'aleshores hi tornà tant com pogué.

Poc després l'artista començà a treballar en una 'Dama del mirall' vera una font muntanyenca.

VII

Quan l'esperit detectivesc de don Víctor va comprovar que la seua esposa gaudia frenèticament amb el seu veí Frederic i que Maria s'aplicava tendrament a entendre's amb el jove escultor Antoni fins al punt que ~~es~~ havia exposat un nu titolat "'Dama del mirall'" i que ben bé era ~~era~~ el retrat lleugerament mòrbid de la neurastènica Maria, es va fregar alegrement les mans.

Actitud displicent i manca absoluta de sentit moral i Posat felí, prèleg de venjança? Qui sap si fora del mateix don Víctor algú podria respondre aquestes interrogacions. La veritat externa és que, en assabentar-se dels adulteris, es va fregar, alegre, les mans.

I deixà que els turbulents amors pecaminosos es desenvoluparen lliurement. Mai com aleshores no va dedicar unes amabilitats més exquisides, uns somriures més falaguers, unes atencions més interessades a la seua esposa. Es procurà amb grans mostres d'interés l'amistat de Frederic. El va presentar a les seues pròpies amistats com a un "'amic íntim'". El portà al teatre, al passeig, a la platja, als toros... L'assegué a taula en les diades onomàstiques i de convit. L'amanyagava tot quant sabia i podia i el deixava lliure llargues estones per tal que poguera esplaiar-se amb la seua esposa.

Jo, del meu observatori estant, forcejava per comprendre el per què d'aquella actitud d'home deshonorat i a l'ensem satisfet. No era l'home enganyat, ans el cornut voluntari.

En girar els ulls a les habitacions de Frederic trobava jo que la Maria feia la viu-viu amb l'escultoret però sense gens d'entusiasme. Eren uns amors de màscara, per disfressar el dol de la desviació del marit. Maria havia sabut estucar-se el cor amb un compacte tel d'actes deshonestes. Ella no estimava l'Antoniet però anava amb tractes amb ell per no trobar de menys el desafecte de Frederic. L'anormalitat es tornava una cosa normal

i ella prenia i deixava l'amant com es pren i es deixa el capell als claus de fusta dels penja robes.

La vida de les dues parelles s'escolava sense tràngols. Els quatre ho sabien tot i tot ho callaven i ho dissimulaven i, com si fóra convingut, tot ho feien fàcil.

Aquests amors així com es practicaven anaven perden encants. Els nervis es descaragolaven; l'emoció s'arraconava al sostre de les inutilitats espirituals; la gelosia els volatilitzava com l'alcohol d'una ampolla sense tap.

Les pràctiques amoroses adulterines es tornaven quasi bé matrimonials. Els mancava la pedra bàsica: l'amor. I vingué el cansament i les allusions mentals a la castedat; i la flonjor cordial; i el fàstic en les hores bruses. I del fàstic es passà al doblegament d'ossos. I del foc es passà a les cendres com el vianant passa d'una vorera a l'altra quan deambula sense esme pels carrers de la ciutat.

Jo vaig captar el pensament de Frederic :

- Aquesta senyorasa que gaudix i que em mira amb ulls llents em detesta. Amb la primera cana li ha brostat al cap la flor de la desillusió. Té al pap unes aerugues minúscules farcides de pèl de marta i vora els ulls les potes de gall obrin el ventall dels anys que passen.

I captí el pensament de donya Carme:

- Se li han rovellat les frontisses a aquest Hèrcules que fuma i que ara s'apassiona pel futbol. En fer-se gras les bosses ^{dels} ulls se li tornen aigüeres. Prometia donar-me un fill. El fill sembla que no vindrà sinó per les vies de l'adopció. Aquest home que talonejava fort ara es queixa sovint de dolor als quatre ulls de poll que li han fabricat les sabates.

I vaig captar el pensament de Maria:

- L'Antoniet ja no necessita el meu model per a triomfar. Ara es perfila una teoria estètica segons la qual l'antiart és l'Art per excel·lència. Els nus els fa d'arestes vives. Guanya més diners i s'acontenta amb esguardar el meu retat fotogràfic. Cert; aquest xicot em deixa de banda tal com

es posa a l'estant el llibre llegit i rellegit que no té cap cosa nova a dir. Sóc jove però ja estic al seu catàleg de les models.

I captí el pensament de l'Antonietí:

- Maria és la perfecta guitarra: proporciona il·lusions en templar-la i gaudis en executar-hi arabescs. Però a poc a poc es destempla. I has de recomençar de nou o bé has de deixar-la sobre la catifa entre abandonada o dormida. Hauré de penjar-la al clau de la paret dels records i si plori queja i es fa sentimental l'hauré d'escanyar com a un gat que fa miols impertiments.

I don Víctor continuava amb el seu ~~posat~~ impertorbable fregadís de ~~man~~^{mans}.

WWW

VIII

Embolicades les quatre madeixes en una mateixa troca, cada fil per sa banda, desmenjats i pansits, replegades les veles de les voluptats i retallades les ungles dels encisos, don Víctor invità els quatre embolics humans a l'espectacle d'aquella nit se celebrava al Teatre Principal. Era una sessió d'illusionisme. Un xicot català, hàbil i truculent, qui tractava de fer-se passar artísticament, per un faquir hindú, feia les delícies del públic que, a cada punt, es pensava tindre als ulls i a la intel·ligència el secret de les trames. Naturalment, l'illusionista, el fabricant d'illusiones, resolía el seu treball d'una manera neta per uns camins diferents dels que el públic esperava o preveia. Era el seu triomf. Burlava el públic i aquest, que assistia al teatre precisament per vore's enganyat, prorrompia en aplaudiments. I artista i públic restaven encantats i es retiraven a casa satisfets i disposats a continuar illusionant i a deixar-se illusionar.

Després de l'espectacle don Víctor invità els amics a fer un passeig per la ciutat. La nit era de mitja lluna, clara i tendra com un llir. I era ell, el doctor, qui concertava les converses, qui preparava i animava els

temes. De tant en tant es fregava les mans. Estava content, eufòric. Les voreres dels amples carrers transportaven amb toves sonoritats de fusta les còrpores de les cinc personetes. Don Víctor enfundat amb la seua eufòria una mica estrident obria la marxa, sol. Els amants feien les parelles d'amor i s'agafaven els dits quan el doctor els girava l'esquena. Gran Via enllà arribaren al riu. Era la una de la nit. Pel pont de l'Aragó anaven i venien tramvies i autos afuats. Passaren el riu parlotjant i es ficaren en aquell passeig dels arbres flamants.

Ara, a don Víctor se li ocorrí fer d'illusionista i copiava, tan seriosament com podia, la veu i els gestos de l'artista del teatre. Quin riure el de les dues parelles!

- Respectable públic; vaig a fer eixir d'aquesta bolxaca del pantaló un colom d'ales blanques.

Saludava segons reverència el respectable públic de les quatre persones, manotejava barrocamment, usava amb gest de mofa uns invisibles pólvors màgics i, en efecte, d'una de les bolxaques feia sortir un ~~mocador de fil~~
colom blanc talment com un mocador de fil que saltava de mà en mà i que a la fi es parava tou i amb plecs amples, sobre el seu muscle. I després, agafant amb tota cura el mocador com si agafara un colom per les potes, el deixava suaument sobre la sina de donya Carme.

- Ací estareu bé, colomí d'illusió, entre aquestes germanetes bessones.

I esclatava el riure franc i feliç de tots cinc.

I féu de pallaso. I imità el gat i el gos. I féu tants i tants despropòsits que la seua esposa li pregà de seure i descansar. Ella comprenqué que el seu marit començava a fer el ridícul, que tot un senyor metge famós no hauria de comportar-se d'aquella manera, ni davant de les íntimes amistats. I passà pel seu cervell, ràpida com una centella, la inquietud de si el seu marit hauria enfollit.

- Fas coses de boig. Seu!

Don Víctor va creure i s'interposà entre Frederic i l'esposa. Però no va callar. La facècia continuava.

- Potser sí que estic una mica boig, jo. Tocat del bolet. I bé, encara no m'he tret del cap totes aquelles coses que he vist al teatre. Quan les tinga a fora i ben empaquetades descansaré tranquil i satisfet d'haver acomplit el meu deure com ja descansa i és al llit de l'hotel l'artista que havem admirat aquesta nit. Jo sóc un gran artista, també. Funambulesc, il·lusionista, misteriós... Sé passar la corda... Vegeu si no !

I saltant del banc feia com si passara, lentament, per sobre la maroma tivada i invisible, allargant el braç per conservar l'equilibri i doblegant l'altre com si tinguera a la mà una ombrella oberta.

- I sóc magnetitzador. Ara us vaig a magnetitzar els quatre.

Es pujava les mànigues de la jaqueta, estirava les mans com a urpes i obria, fosforescents, els traus dels ulls.

- De primer adormiré la meua dona, aquesta senyora que amaga sota el braç els draps bruts del matrimoni. Després...

Començaren les protestes de donya Carme. L'havia feta tremolar. Què volia dir això dels draps bruts ? Però el respectable públic restant reia les paraules com a xistes ingeniosos.

- Després adormiré aquesta joveneta que encara es mira la lluna com si fóra un vas d'orxata i li he de fer dansar tots els balls exòtics del seu repertori. I farà així, i així, i així...

I era ell qui fent unes passadetes de dansarí provocava la hilaritat de Frederic i d'Antoni. Donya Carme ja no reia; ni Maria. S'havien arrimat una contra l'altra, temeriques, no sabien ben bé per què. Al cervell llur havia fet niu l'ocell gris dels dubtes i potser temien que el metge, havent descobert els amors ilegals, tractara de posar-los algun parany.

- I ja dormides ens referiran els seus secrets...

Ara els homes deixaren de riura, en sec. Els secrets d'elles ! Sí, és clar, elles - i ells ! - tenien els mateixos secrets que calia ho foren per sempre. No, no; això ja no era una facècia. Aquest home podia estar sabedor de tot i era necessari tallar aquesta festa que es tornava inconvenient.

Es posaren drets. Volien, els quatre, anar a casa. Era massa tard, ja.

- Ca ! Ací quietes - digué el doctor autoritari.- qui es moga es tragarà un confit d'aquesta bombonera.

De la bolxaca del darrere del pantaló es tragué una pistola. Les dones feren un crit, astorades, i creien defendre's tapant-se els ulls amb les mans escampades damunt la cara. Els homes convingueren alhora que no és bo jugar amb les armes de foc. Poden estar carregades. Poden esclafir els disbars. Una desgràcia ningú no la vol però sempre és una desgràcia i...

- Ep! Això, no - havia exclamat Frederic.

- Sí; això, sí.- Digué amb fermesa don Víctor.- He dit sí i ho serà. Ara mateix la meua esposa i jo acabarem la comèdia i si us sembla bé ens fareu uns aplaudiments i si us sembla mal ens cantareu el gori-gori.

El doctor estava exaltat. Potser sí era un foll. I donava a entendre que ho sabia tot, que s'havia adonat de la vida deshonest a de l'esposa i que anava a venjar-se allí, en altes hores de la nit, en aquell passeig solitari. Assassinar l'esposa i suïcidat-se ell després de fer saltar la tapa del cervell a trets als testimonis que s'oposaren. Oh, quin drama, pensaven, en aquesta nit tan tendra !

- Tu, Carme, quieta. Vosaltres, fugiu del banc.

Assenyalava la muller amb el canó de la pistola, donava unes passes cap arrere... L'esglai pujava des dels cors a les branques dormides dels arbres coronats d'argent de lluna. Donya Carme llançà un ai! desgarrat i fugí passeig enllà seguida de Maria. Els homes s'abraonaren al doctor.

- Vaja, jo n'hi ha prou !

- Si és broma pot passar; però... ja està bé.

Don Víctor deixà caure la pistola. Oh, quins covards ! Sí; era una star autèntica però descarregada. Tot era per fer riure. Havia començat per divertir-se i per divertir i la part patètica també entrava en el programa. Quina llàstima; si les dones hagueren tingut els nervis més forts la pistola s'hagueren transformat en una capsa de laminadures.

- La tinc ací. Mireu-la, mireu-la. Anem a menjar-nos-la, la reposteria.

I rigueren els tres homes, fort, una riallada de pau. Les dones ixqueren de l'ombra d'uns arbres corpulentíssims on anaren a trobar recer i sospiraven treient-se l'estupor del cor però no la tremolor de braços i cames.

S'iniciaren les mútues explicacions i les acusacions mútues. Els homes menjaren dels ensucrats però les dones ja tingueren prou feina a ~~mirar~~ mirar-se el doctor de reüll i anar normalitzant a poc a poc els moviments massa accelerats del cor.

...

Retornaren a casa pel pont del Reial. La mitja lluna havia posat a les branques dels arbres milers de flors de cotó en pèl i als bassals del riu bellugadisses làmines de paper d'estany. El retorn fón lent, mut i cansat. Don Víctor agafà del braç donya Carme i Frederic hagué d'anar solt perquè l'Antoni no amollà ni un segon la seua amant amb la qual parlava baixet, baixet, com si feren una interessant disputa secreta.

Els altres retornaven cavil·losos. Quins noctàmbuls ! Feia vergonya anar pels carrers de la ciutat en hora tan tardana. Quasi bé no trobaren ningú: un carro de llaurador que retornava a l'Horta venint ja del Mercat; l'auto d'un metge; l'home del sac; un gos famolenc... Sentien vergonya del que havien fet al passeig; sentien vergonya d'ells mateixos. Quins dissipats !

Antoni s'acomiadà en apribar a la cantonada del carrer de la Pau. I els dos matrimonis feren el camí de llurs cases lassats i desvalguts físicament, anímicament.

El vigilant els obrí el portó de l'escala. Pujaren els graons rendits, arrossegant més que els peus, les ànimes. Però don Víctor, en obrir la porta del pis es refeu de sobte i digué fredament, calculadament, amb un posat molt seriós i amable ensems però rotund:

- Tu, Carme; si et plau, puja amb Frederic. Maria i jo, si ella vol...
- Què ? - explotà donya Carme lluint als ulls les sagetes de l'esglai.

- ... Res, filla meua. Ens fariem fer un café amb llet. Són les quatre, ja. Jo no haig de dormir.

- Ni jo ! - digué ella rebotada i enfurida. I d'un revol es ficà dins del pis.

- Bona nit - digué "rederic tot enrojolat i corregut, pujant les escales.

- Oi ! mira que en som, de bacons, nosaltres !

I Maria, en fer aquest judici es torcava dues llàgrimes de vergonya que li devallaven per les galtes.

I X

Uns dies després digué don Víctor:

- Escolta'm, Carme; et dec una confessió i potser ara és l'hora d'ella.

Va parlar així i agafant la mà de la seua esposa la portà al despatx. Ella tremolava. Des d'aquella nit de les escenes cíniques el matrimoni vi_ via divorciat entre les parets de la mateixa casa. Ni menjaven junts, ni dormien junts. Cap relació no tenien els esposos. Cert que donya Carme es va isolar completament de tot i de tots. No tornà a vore Frederic ni va eixir de casa per a res. Maria no va intentar l'encontre amb aquests amics del principal. Havien passat uns dies de purgatori. Cadascuna de les qua_ tre persones veïnes van tindre, evidentment, els seus càrrecs de consciència. Qui més qui menys estava repenedit de la vida que darrerament havia portat. Tots. Don Víctor, també.

- Parlarem un poc. I si ho creus millor, parlaré jo només. No; perdó. Deixa'm que parli jo primer. I no t'amoïnes. Torca eixes llàgrimes. Potser estàs avergonyida del teu fet. No, no; vullc parlar jo, ara. Després, tu, si vols.

Don Víctor, dins la vesprada d'un lluent blau cel, voltat de mobles grisos i d'acolorides estampes enganxades a les parets, parlava melliflu, gesticulava fi, amb aires i voluntat de convèncer.

Ella s'esguardava les puntes de les sabates amb un posat humil, natu_ ral, com si aparentara un estat d'innocència angelical. Hi havia una pre_ gona necessitat d'ésser bona, d'ésser amorosa, d'ésser casta...

- Ja sé que tu no has deixat d'estimar-me. Sé que em vols encara. Sé que em voldràs fins després de mort, si jo morira abans que tu. Tu no et po_ dràs traure del cor eixe sentiment que per mi has tingut...

I féu uns segons de silenci per donar temps a què donya Carme fera un altre sospir.

- quan et vaig conèixer m'apassioní per tu. Em feia tant de goig el teu cos com la teua ànima. L'enamorament era perfecte. Lindre jo la teua carn i els pensaments teus per sempre més contituí el meu ideal. El nostre primer any de coneixença fón un any de felicitats. Tu em comprenies i anaves obrint el cor a la meua manera d'ésser i corresponies a la meua estimació fent-te amable i amorosa. Jo m'hauria casat aleshores, d'haver tingut resolt el problema de la vida. Em calia terminar els estudis, però. En aquella época de la meua vida tu fores qui omplí el meu viure. I haguí d'anar a l'Amèrica, recordes ? Semblava una diversió, un descans, un canvi de positura, una renovació d'aires, sols per a uns mesos. Si els teus pares hagueren consentit ens haguérem casat per a anar a l'Argentina en viatge de noces. I em vas prometre no oblidar-me, quan marxava. El que havia d'ésser un viatge d'anada i tornada fón una separació d'anys. L'oncle ric ni es guaria ni es moria. Recordes la correspondència que t'enviava des de Tucuman, des de Córdoba r... Els negocis de l'oncle no perdien interés i els fiu créixer tant com vaig poder. M'entrà la fallera de l'or. Però no t'oblidava. Era aquella una altra passió, la que hom sent en passar la primera joventut. La riquesa fón aleshores una nova estimada. I vingué la mort de l'oncle, la possessió absoluta dels negocis, l'esborrajament pels viatges, la Borsa del choclo, de les pells, ^{de} la importació de la maquinària agrícola... Però jo no t'oblidava. Tot allò era el nostre benestar futur i l'admiració i la fama posteriors... Jo havia de vindre a València a enlluernar-te i a enlluernar a tots. Ja tenia jo montada tota la trama del negociant exportador: l'oli, la ceràmica, els mobles... I vingué el crac ! Es perdia tot, tot! Però em quedava l'amor que te tenia i l'esperança de la teua comprensió, de l'estimació teua, del teu recer de pau, de tranquil·litat, de benestar cordial... Viatges, tràngols, inquietuds, angúnies : I bé saps que París ^{fón} el meu camp de curació i de salvació. Mesos i mesos per a desembolicar la fortuna i per a refer-me corporal i espiritualment. Sense oblidar-te, desitjant cada vegada més que els teus braços s'obriren i es plegaren en llaçada amorosa i acollidora... I te trobí encara. Tu ja no

senties, naturalment, aquella amor que s'inflama. Una mica cauta, una mica calculadora, em vares rebre. Em feres terminar els estudis pensant, potser, en possib^l les aventures comercials posteriors. Feres bé, Carae; feres bé. #
 I ens casarem. Què més ? El que the dit ara no és altre sinó els mots necessaris per a la recordació de coses que tots dos ja sabíem. Però no és ben bé el que volia dir-te.

Callà. Donya Carme s'atreví a mirar interrogadora, suplicant, puix que esperava que el seu marit amb les maneres suaus d'un felí li diguera alguna cosa sobre el rompiment definitiu. Com la repudiaria ? Havia decidit el divorci ? Es decidia per la separació fora de la llei, pel trencament de les relacions matrimonials només ? Foren quins foren els determinis ella estava resolta a acceptar-los sense cap mena de protesta exterior. Havia pecat, bé que ho deplorava, per la necessitat de tindre un fill. La seua tragèdia íntima no ningú la coneixia a fons i ni la donaria a saber. L'important per a ella era el fill que no s'encarnava, no els patiments per a tindre'l. Havia pecat i calia espisar la falta. Allò més dolorós, el que ja li feia esclatar el cor pels sofriments era que l'expiació hauria de fer-la tota sola, sense el fill l'amor al qual ~~wwwawwwel~~ hauria redimida.

Quina fóra la paraula amb la que reprendria la vida ? Sospirava profundament, quieta i manca, com si en absolut no hi haguera altre remei que ésser allò que el marit vullguera que fóra. Però no es revoltaria, no. Esperava la sentència.

- El córrer món... - seguí don Víctor amb un to de veu més fred i amb una gesticulació més delicada.

El córrer món li havia fer conéixer centenars de persones, homes i dones, joves i vells, moltes de les quals persones, ben bé la majoria, tenien destacada la personalitat. Aventurers, intellectuals, homes de govern, homes de negocis, obrers manuals, lladres; gent de tota casta, de totes les races, de totes les religions...

- Gent ben singular m'ha fet conéixer el cor humà. I el cor humà,

Carme, és la capsa que rep i que reté, la major instintiva quantitat d'amor als fills.

Havia comprés que la veritable família comença en un mateix. Els fills que són la nostra projecció personal en l'espai i en el temps futur, són el motiu dels majors sacrificis i de les més grans gosadies. Pels fills s'han fet, es fan i es faran - seguia dient don Víctor - les majors baixeses, i aquelles obres que semblen inspirades pels déus. La gent ho fa naturalment, sense adonar-se'n, per eixa pura i alada gràcia nada de l'amor als fills que creix i florix al pit.

- Pels fills s'han fet els més grans pecats.

- Ai, Víctor, jo... - respirà l'esposa.

- Deixa'm acabar. El món que m'ha ensenyat això m'ha fet comprensiu.

Cadascú obra conforme és, irremeiablement; jo que només puniria les obres que van contra natura he de dir-te que tu t'has comportat en el matrimonial com eres. Hi ha dona que es dóna als homes, o a un home sol, per vici...

- Wéw Jo, no, Víctor; t'ho jure!

- Hi ha dones que s'entreguen per fam, o per tindre una vida regalada, o per luxe - i les que cerquen i troben el matrimoni són en bona quantitat d'aquesta mena -; hi ha dones que van a l'home captives per l'admiració que senten per ells i, en fi, hi ha dones que perden l'honor per innocència,

- i per amor. Jo em vaig casar estimant-te.

- I per amor, també s'entrega la dona a l'home. Però ara tu no has caigut ni per amor, ni per innocència...

Així com anava raonant amb veu alta es treia del cervell ben doloroses espines. I callà de nou. Ella, quasi bé desesmada, se sostenia el pantalà per no esclafir en un plor.

- Ens casàrem i et vaig donar, sinó l'opulència desitjada per mi, riquesa i benestar; plaers i goigs i alegries... Recorda els nostres viatges cada primavera i cada hivern... Recorda tots els alts i baixos, gens desagradables, d'aquests dotze anys de matrimoni... Has estat feliç amb tot això ? No !

Ella, amb veu que escapava dèbil, digué:

- Sí. - I semblava que deia: - No !

- No has estat feliç, ho sé. Ho tenies tot excepte el que necessitaves:
un fill

- Si jo haguera tingut un fill...

- Ho vaig comprendre ben prompte. Tu freturaves un fill. Amb ell no hagueres naufragat en el matrimoni. Vixqueres il·lusionada i vas creure que podies acomplir els teus somnis maternals. He fet com a metge el que he pogut per a complaure't. Tu vas creure que la meua vida a l'estranger podria ser la causa de no tindre successió.

- No, no ! He pensat moltes vegades que la causa estava dins mi.

- Però ho dubtaves. Jo no sé encara si el motiu està en els dos. Has jugat a la Rifa i has perdut. Tu no tens el fill que esperaves . I tornes a desconfiar. I et se va apagant aquell afany que et devorava. La mateixa flama que et cremà ~~tu~~ t'ha congelat.

Callà. Repassà amb l'esguard els mobles del despatx. Li entrava tristor.

- Jo - reprengué sense ànim - m'he comportat com un home prudent.

- Vaig a creure que ja no em volies i que per això em deixaves fer - somicava donya Carme, ganxant els dits de les mans verament desconsolada.

- I et volia més que mai. Perquè et volia ho he sacrificat tot. Perquè fores feliç he fet el cec, el mut i el càndid. He suportat mofes i sarcasmes. He semblat ignorant unes vegades i cínic unes altres. És que et volia...

Donya Carme, commoguda, ni es torcava les llàgrimes que li devallaven per les galtes brusentes i acolorides, avergonyida d'haver faltat al marit. Pel seu cervell passà, com un llampec, la paraula "perdó". Demanaria perdó a l'espós. Ell podria castigaria però no se sentia amb prou fortitud per a sofrir els càstics. Demanar perdó i viure al costat de l'home, compungida com una magdalena. Seria submissa, li seria fidel com un ca...

- Em perdones ?

Les mogué per caure als peus del espós.

- Què fas, ara ? - digué ell, ràpid, en veure aquella actitud d'humilitat. No et perdone, no. No et puc perdonar. Has obrat com jo volia que obrares. Has fet la prova per tindre fills i no t'han vingut, els fills. I bé, no tinc jo la culpa, d'això.

Va callar novament, amb intenció de no parlar més de tal cosa. Calia, sí, parlar sobre la vida futura de ls dos. Quina mena de relacions matrimonials els calia establir ? Haurien de viure junts ? Separar-se ? Com reaccionaria Frederic ? Què faria Maria ? En veritat la vida futura del doctor i donya Carme no depenia solament de les resolucions llurs. Hi havia una altra parella que podia tòrcer, encara, la positura que adoptaren.

Donya Carme que ja estava, genolls en terra, agafada a les canes de don Víctor, gemegava amb grans mostres de dolor i vergonya, suplicant el perdó negat.

- No, Carme, no; alça't. No en demanes el que no puc donar-te. Si estiguera irritat, en calmar-me et perdonaria; si estiguera adolorit, o gelós, o ofés, en passar-me la malura et perdonaria o bé perdonant-te se m'acabaria el dany. Però ^{no} tinc cap d'aqueixos mals. Estic bé; sóc un home normal. No he perdut mai la serenitat. M'he sacrificat i, si ho necessites, encara em sacrificaré més. He consentit el que has fet. Ho he consentit com pocs al món podran comprendre: d'una manera freda, passant els sentiments pel cervell per tal de fer-los raonables...

Els plans de la muller es feien estrepitosos.

- Jo no em podia comportar com un Otello. Otello és un símbol i jo sóc un home de carn i d'ossos. Tu tampoc no eres una entel·lèquia. Tu eres la dona que volia un fill. No et casaves pel fill que esperaves i que jo no t'he donat i jo no puc perdonar-te, Carme. Jo he sofert però no he patit. Tu eres l'adolorida. El meu sacrifici ha estat fet amb goig. Jo volia que tu tingueres un fill, el teu fill almenys ja que no podia ser el fill de nosaltres dos. El drama és amb tu. La tragèdia és teua. T'aconteraràs no veient el fill que portes al cor ? El perdó o el càstig l'has de prendre, agafar tu mateixa. A mi, fred, resolut, equànim, em pertoca espe-

rar allò que determinaràs.

La vespreda anava escampant els vels obscurs de la nit. Dins la habitació ja es penjaven als angles les teranyines de la penombra...

- Perdó, Víctor, perdó ! Perdonam !!

Silenci. Un llarg silenci. I Víctor, amb la serenitat del qui obra després de la meditació obrí la tabaquera, prengué un cigarret i començà a fumar. El llum automàtic il·luminà el matrimoni. La faç de donya Carme expressava una tan gran admiració pel seu marit que es resolgué amb aquestes paraules dites amb plena convicció:

- Tu eres tot un home !

I agenollada en terra com estava li besà les cames repetidament.

F I N A L

He transcrit aquest diàleg tot el més acostat possible a la realitat perquè és sabut que quan es parla molt es pensa poc. El cor fa moure la llengua car de l'abundor cordial s'ompli la boca. Des del meu setial d'inquiridor d'ofici jo podia copsar millor els pensaments que no les paraules. Aquest encontre matrimonial fón la cruïlla de la vida de donya Carme. Començà una vida nova al costat del marit. Frederic i Maria es posaren a viure a una altra barriada i com que ja no ens interessaven massa, els vaig deixar escapar despreocupant-me d'ells. Mesos més tard, però, els vaig veure a l'eixida d'un cinema. Frederic portava la muller del braç. Ella tornava a estar gràvida. Es parlaven amorosos i ell feia un somrí d'home satisfet i pagat. Maria,, per a mirar-lo, alçava el cap i girava els ulls mostrant l'escleròtica, lluent.

Donya Carme es feia cada dia més grossa. Se li arrodoní la cara, se li alçaven els costats, el ventre se li inflava. Desgraciadament tot era greix. Perdia a poc a poc aquell arborament de la carn que tan la féu sofrir. Grassa, se li amollaven les carns, flàccides. I cada vegada que veia un nen de bolquers la traïen els sospirs.

Aleshores el marit se la mirava de reüll i alçava les celles amb cara de bambau.

Carles Salvador
València, 1938.

Aquesta obreta és inèdita